

PK-yritysten toimintaympäristö preferenssien valossa*

PAAVO OKKO

KTT, professori

Eurooppa-insituutti ja Vaasan yliopisto

Seppo Eriksson: Yrityksen toimintaympäristön arviointimalli - Pohjois-Suomi pkt-yritysten toimintaympäristönä, Oulun yliopiston taloustieteen osaston tutkimuksia, No. 35, Oulu 1995, liitteineen 211 sivua.

FL Seppo Erikssonin väitöskirja käsittelee aihepiiriä, jolla on pitkän tutkimusperinteen lisäksi myös ajankohtainen kiinnostavuus. Suomen integroitua yhä syvemmälle Eurooppaan aluetaloudelliset kysymykset nousevat entistä vahvemmin esille. Yritysten sijaintikäyttäytyminen on ollut alueellisen taloustieteen perinteinen ja jatkuvasti ongelmalliseksi koettu aihepiiri. Esim. Paul Krugmanin "uuden talousmaantieteen" myötä sijaintikysymykset ovat tulleet kansantaloustieteessäkin taas esille uudella tavalla. Seppo Eriksson lähestyy sijaintikäyttäytymistä kuitenkin hyvin perinteisillä taloustieteen välineillä: valintakäyttäytymisen preferenssiteorian avulla. Sijaintipreferenssien analysointiin perustuvan toimintaympäristön

arviointimenetelmän kehittäminen ja sen koeteleminen Pohjois-Suomea esimerkkinä käyttäen on periaatteessa sopiva väitöskirjan teemaksi.

Seppo Erikssonin väitöskirjan tieteellinen motivaatio on sellaisten menetelmien vähäisyydessä, joilla voidaan arvioida yrittäjien preferenssien pohjalta toimintaympäristön edullisuutta. Tämän takia Eriksson asettaa tavoitteekseen "laatia yrittäjien preferensseihin pohjautuva yrityksen toimintaympäristön arviointimalli sekä testata mallin toimivuutta arvioimalla sen avulla Pohjois-Suomen eri alueiden, erityisesti eri kuntien soveltuvuutta pkt-yritysten toimintaympäristöksi."

Kysymyksenasettelun motivaatio lähtee näin siitä, että tavanomaista mikroteorian preferenssimetodiikkaa ei ole juuri käytetty sijaintivaihtoehtojen punnintaan. Sijaintipaikan valinnan päätösmalleja on toki aikaisemminkin laadittu, mutta ne ovat perinteisesti arvioineet vaihtoehtoja tuottojen ja kustannusten vaihtelun näkökulmasta ja ne ovat olleet sovellettavuudeltaan rajoitettuja. Joitakin esimerkkejä on toki myös

siitä, että eri sijaintiratkaisujen vertailuun on sovellettu muutakin kuin rahamääräistä edullisuusarviointia. Tavanomaiset sijaintitekijätutkimukset ovat kuitenkin tyytyneet vain tekijöiden keskinäisen tärkeysjärjestyksen määrittämiseen. Erikssonin työssä on omaa tavoitteenasettelua juuri siinä mielessä, että sijaintivaihtoehtojen vertailuun sovelletaan normaalia taloudellisen valintateorian preferenssimenetelmää. Vaikka tarkastelu lähtee yksittäisen yrityksen sijaintiratkaisun ongelmasta, tavoitteena on luoda yleistetty malli toimintaympäristön arvioimiseksi. Tällöin myös tietoisesti asetetaan tavoitteeksi ratkaista ryhmäpreferenssien muodostamisesta nouseva perinteinen hyvinvointiteoreettinen ongelma. Preferenssejä ja alueiden ominaisuuksia koskevia tietoja yhdistämällä voidaan esittää tulkinta siitä, kuinka eri alueet täyttävät eri tyyppisten yritysten (toimialoittaisten yritysryhmien) sijaintipaikalleen asettamat vaatimukset. Tällaisen tutkimustiedon käyttäjänä ei siis ajatella ensisijaisesti yksittäistä yritystä, vaan esim. aluekehitysviranomaisia tai vaikkapa Euroopan unionin päättäjiä, joiden tulee tuntea eri alueiden ominaisuuksia voidakseen tukea aluekehitystä oikealla tavalla. Kyseessä on mikroperusteisen mallin rakentaminen valintakäyttämistiedon perusteella tuotetun sijaintialuevertailun aikaansaamiseksi.

Aluksi esitellään lyhyesti perinteisiä sijaintiteorioita yritys ympäristön arvioinnin välineinä. Samoin kommentoidaan uudempia näkemyksiä tuotantorakenteen muutoksesta ja myös uudenlaisia näkökulmia (esim. liiketoimikustannusteoria) yrityksen sijainninvalintaan. Seuraavassa luvussa esitellään lyhyesti itse arviointimalli, joka on siis tulomatriisi, johon tiivistyy tieto yritysten asettamista vaatimuksista ja alueiden tarjoamista mahdollisuuksista. Pidän hyvänä sitä, että työssä korostetaan yrityksen toimin-

ta ympäristön arviointia eikä sijainnin valinnan ratkaisua sinänsä. Yksittäisen yrityksen sijaintiratkaisu on strateginen ja intuitiivinen yrittäjäpäätös, jossa sijaintimallit eivät voi auttaa yritystä kovinkaan lähelle lopullista ratkaisua. Silti tällainen valinnan teoriasta lähtevä yleistetty arviointimalli voi tuottaa hyödyllistä informaatiota sekä yritysten alustaviin kartoituksiin sijaintipaikoista että alueellisille toimijoille välineitä kertoa yrityksille, kuinka hyvin eri alueet voivat keskimäärin täyttää erilaisen tuotannon sijainnillisia vaatimuksia.

Tutkimusraportista on uhrattu kolme lukua päätöksentekijän preferenssien mittaamisen ja ryhmäpäätösten muodostamisen ongelmalle. Näin esitellään yksityiskohtaisesti myös hyvin perinteinen yhteiskunnallisen hyvinvointifunktion problematiikka. Työn keskeinen oma saavutus on tällä alueella siinä, että rakennetaan sellainen yksittäisen päätöksentekijän sekä päätöksentekijäryhmän preferenssien esittäminen, että se täyttää riittävät konsistenttisuuden vaatimukset. Tunnetusti silloin joudutaan mm. kiertämään jollakin tavalla Arrow'n mahdotto muusteoreema. Tässä työssä se tapahtuu Bergson-Samuelson -tyyppisellä ratkaisulla, jossa ryhmäpreferenssejä kuvataan parivertailutekniikan avulla. Näiden lukujen teksti sisältää tarpeettoman laajasti alan perinteisen teorian esittelyä ja kertausta, joka kaikki ei ole välttämätöntä oman ratkaisun ymmärrettävälle kertomiselle.

Tutkimusaineiston kuvaus on esitetty melko tiiviisti, mutta esim. kyselyiden ja niiden vastausten karhuamisen vaiheita kuvataan liiankin seikkaperäisesti. On selvää, että tällainen kysely on vaikea tehtävä vastaajille sekä yrityksissä että kunnissa. Sijaintitekijöiden määrittelyssä on pyritty tavanomaisiin ratkaisuihin senkin vuoksi, että tuloksia halutaan verrata aikaisempiin sijaintipaikkatutkimuksiin. Varsinaisen

mallisovellutuksen raportoinnista tulee tällaisessa tapauksessa melko numeerinen esitys. Eräänä yksityiskohtana voisi mainita ihmettelyn siitä, että kunnan yritysilmaston arvioivat kuntien edustajat eivätkä yrittäjät. Sijaintitekiöiden muodostaminen niin, että tuloksia voidaan verrata aikaisempiin tutkimuksiin, on tietysti luonteva ratkaisu.

Varsinaisena empiirisenä tuloksena syntyy kuva Pohjois-Suomen osa-alueiden edullisuudesta erilaisten yritysten toimintaympäristönä. Tulokset ovat selvästi odotusten mukaisia. Oulu ja sen ympäristö on edullisin ja Kajaanin seutu ja Kalajokilaakso tulevat seuraaviksi eikä Lapin läänin paraskaan eli Rovaniemen seutu nouse kovin korkealle. Yhdistetyn edullisuusindeksin vaihtelu ei ole kovinkaan suuri eikä toimialoittainen vaihtelu tietyn alueen edullisuudessa ole huomattavan vahvaa. Periaatteessa mielenkiintoinen kysymys ns. löyhäjuurisista toimialoista nostetaan myös esille, mutta tulokinta näiden tuloksien avulla näyttää vaikealta.

Tällaisessa mallin koettelemisessa saatujen tulosten luonne on siinä mielessä ongelmallinen, että niiden ei toivoisikaan olevan yllätyksellisyydessään kiinnostavia. Silloinhan syntyisi epäilyksiä mallin validiteetista. Mallin tuloksia arvioidaan monelta eri kannalta. Mallia pelkistetään yksinkertaisemmaksi ja tehokkaammaksi tutkimalla myös sen erottelukykyominaisuuksia, mitä voi pitää tietysti hyvänä. Kiinnostava vaikkakin ilmeinen vertailutulos saadaan EU-kansanäänestyksen ja alueellisen edullisuusvertailun välille. Yritystoiminnan ympäristöksi paremmin soveltuvat alueet olivat EU-myönteisempiä myös Pohjois-Suomessa.

Hiukan turhana pidän niiden tulosten tarkkaa raportointi, jotka kertovat, että teollisuusyrityksiä on enemmän siellä, missä toimintaedellytykset on arvioitu paremmiksi. Tosin näin tulee osoitetuksi, että yritykset ovat todellisessa sijaintikäyttäytymisessään paljastaneet samanlaisia preferenssejä, kuin kyselytutkimuksessakin. Vertailu aikaisempien sijaintitutkimusten tuloksiin osoittaa periaatteellista samansuuntaisuutta mutta myös joitakin eroja, jotka varmaan johtuvat sekä ajasta (kyselyt laman keskellä) että alueesta.

FL Seppo Erikssonin työstä voidaan kokonaisuutena sanoa, että se on perusteellinen hyvinvointiteoreettisesta preferenssien mittaamisesta empiiriseen sovellutukseen saakka ulottuva tutkimus yrityksen sijaintipaikan valinnan näkökulmasta tapahtuvasta alueiden edullisuusvertailusta Pohjois-Suomessa. Tutkimusta on ohjannut halu kehittää menetelmä, jolla moninaisia yritysten sijaintivaatimuksia ja eri alueiden tarjoamia mahdollisuuksia voidaan punnita rinnan niin, että syntyy yleistetty kuva yritysten vaatimusten ja alueiden tarjoamien mahdollisuuksien yhteensopivuudesta. Tutkimus osoittaa kykyä toteuttaa asetettu tieteellinen tutkimustehtävä, jota voi tässä tapauksessa luonnehtia sekä teoriaa että empiriaa sisältäväksi sovellutukseksi. Tutkimuksen toteutus on vaatinut melko monipuolista taloustutkijan ammattitaitoa ja myös kärsivällisyyttä monisäikeisen aineiston hallinnassa. Siitä löytyy hyödyllistä luettavaa sekä taloustieteen opiskelijoille että alueellisen pk-politiikan parissa työskenteleville.